

Brev hjemmefra - 4/23

Innhold

Side 2 Info om foreningen

Side 3 Hilsen lederen

Side 4 Oppsummering av høstens aktiviteter

Side 7 Temakvelder, høsten 2023

Side 9 Saker styret jobber med nå

Side 11 Bakgrunnen for utvandringen

Side 17 Jul i Minnesota 1854

Side 22 Utvandringens historie

Side 26 Norske poststeder i Filmore, MN

Side 32 Siste sida. Aktivitetskalender

Norsk utvandremuseums venner kontakt info

Adresse:

Ingrid Semmingsens veg 10
2312 Ottestad

Org.nummer: 921 202 830**Bank:** 1800 13 44818**Vipps:** 573823**Spørsmål til foreningen rettes til:**

926 67 305 bjorin1002@gmail.com

Redaksjon "Brev hjemmefra" – kontakt:

959 81 385 osyverin@gmail.com

Hjemmeside: www.numv.no**Bli medlem i venneforeningen:**

Vipps på nr.: **573823**. Merk innbetalingen med navn, telf.nr. og epost. Eller til bank med samme opplysninger.

Facebook:

Utvandremuseets venner

Medlemskontingenten er kr 250 pr. år

Styret – (valgt på årsmøtet febr. 2023)

Leder	Björg-Karin Ringen	926 67 305	bjorin1002@gmail.com
Nestleder:	Nancy Louise Coleman	924 22 456	tootch@gmail.com
Kasserer:	Odd Hemma	909 31 247	ohemma@online.no
Sekretær:	Ola Syverinsen	959 81 385	osyverin@gmail.com
Styremedl:	Inger Johanne Kristoffersen	474 19 896	ijkristo@online.no
Styremedl:	Randi Løbakk	986 92 999	randilobakk@gmail.com
Styremedl:	Finn Brobakken	478 24 296	finn.brobakken@hotmail.com

Revisor: Andreas Sølvsberg**Valgkomite:** Odd Hemma, Inger Johanne Kristoffersen og Einar Volla**Representasjon styret i Stiftelsen Norsk utvandremuseum og forskningssenter:****Representant:** Leder Björg Karin Ringen**Vararepresentant:** Odd Hemma**Representasjon til årsmøtet i Forbundet Norske Museumsvenner (FNM):****Representant:** Leder Björg Karin Ringen**Redaksjonskomiteen:****Erling Hesjadalen, Ola Syverinsen og Inger Johanne Kristoffersen**

Styret oppfordrer alle til å verve medlemmer til venneforeningen – vi ønsker framover oss flere medlemmer til å delta i våre aktiviteter i samarbeid med museet.

Innmelding kan gjøres ved å sende en epost til: ohemma@online.no - sette inn

kr 250,- på konto: **1800 13 44818** - På VIPPS #**573823**.

Husk å oppgi navn, telefonnummer epostadr i meldingsfeltet.

Lederen

Hei dere!

De som har tatt turen til Utvandrer-museet i høst har møtt mange spennende personer og fått mange gode opplevelser både faglig, spiselig og kulturelt. Og de som kanskje har fått aller mest glede og utbytte er de vennene som også har deltatt i planlegging og gjennomføring. Tusen hjertelig takk til dere. Jeg synes vi sammen har fått til mye jeg.

Kariin Sundsback fra Høgskolen i Innlandet presenterte oss for Engel og en bukett med norske kvinner som reiste til Amsterdam rundt 1650. De var bl.a. tjenestejenter, prostituerte og korn-dreiere. De bodde trangt og fattigslig i den mest trangbodde delen av byen, men noen kom seg videre både økonomisk og geografisk. Engel bygde seg opp en lukrativ helerivirksomhet i Horn. Mange dro videre til New Amsterdam. Kariin har hatt tilgang til et unikt forhørsmateriale fordi hun kan hollandsk. De ca 40 fram-møtte fikk smake retter fra Nordens første kokebok og beundre kvinnebilder av Johannes Vermeer og Geertruydt Roghman fra datidens Nederland.

Karoline Amb spilte Petronelle Nielsen i et intervju med Marie Øye. Petronelle var ei tøff dame som levde 50 år med sin Dorthea og skrev åpent om at hun forelska seg i damer. Hun betalte og kanskje overtalte sin 16-årige niese Augusta til å reise alene til Amerika som 17 åring i 1837 og medvirket til at familien Lauvmann og Holo utvandret i 1838, samme år som Ole Rynning skrev sine reiseskildringer. Vi tror de kjente hverandre – de første som dro. Jehans Nordbu som reiste fra Dumpidalstua på Holo i 1831 og ankom New York etter ei dramatisk sjøreise i 1832, Augusta Laumann som var datter av Grethe Nielsen fra Stolpestad i Ringsaker, Petronelle sin søster, Ole Rynning som vokste opp som prestesønn på Dugård og Holofamilien som hadde fått brev fra Nordbu og emigrerte sammen med Laumanns i 1839. Vi lærte mye, men det er fremdeles mye vi lurer på. Hvordan reiste disse første? Fra 1837 var det en direkte

rute fra Bordeaux til New Orleans etablert av Lauritz Christian Stephansen, - var det der Augusta reiste? Og Anders og Even Knudsen Væstad, to ungarer fra Øvre Rasen i Stange, de hadde lest sin Ole Rynning før de dro og før noen hadde dratt fra Stange – Even skrev på boka: «*Tilhører: Ungkarl Even Christiansen Væstad i Stange – En tiltenkende amerikaner m.m.*» De var noen skikkelige tøffinger disse første som reiste. Det var ikke etablert noen reiserute, de hadde ingen å reise til, men de reiste! Det de skrev hjem i brev og reiseskildringer gjorde det sjølsagt enklere for de som kom etter.

Sommeren 2025 planlegger vi å gjøre ei reise med Skibladder sammen med nesten alle historielagene rundt Mjøsa. Vi skal ha et felles møte 31.januar, så da får du vite mer om dette neste gang.

Vi holder og på med plan for temakvelder i 2024. Den første blir 6.februar om skogfinner som dro til Amerika. Vi får besøk av Birger Nesholen fra skogfinsk museum og vi serverer skogfinsk dessert og kultur. Inntil vi sees der, må du ha en fin førjulstid, en god jul og et fredeligere og meningsfullt 2024.

Björg-Karin

Skriv til bjorin1002@gmail.com

eller send sms

eller ring 92667305

Aktiviteter høsten 2023

Det skjedde flere ting på museet denne høsten, og vi tar her en rask oppsummering:

Lanterneverksted og fortelling i Utvandrerkirka 28.september, for å lage lanterner og lytte til en muntlig fortelling av **Julie Kirkeng**.

Julie Kirkeng (f.1993) kommer fra Hamar, og bor nå i Oslo hvor hun jobber med en doktorgrad i visuell kunst ved Universitetet i Agder. I sin kunstneriske forskning jobber Julie både materialbasert og idébasert med tekst og tekstil. I tillegg undersøker hun sosiale og relasjonelle dimensjoner ved billedkunst. Sorg og det vanskelige i livet utgjør forskningens tema, og danner grunntone for de kunstneriske utprøvingene hennes.

Det ble samling ved langbord og småbord gjort i stand for verksted med papir, matpapir, saks og lim. Meningen bak dette var å lage lanterner som skulle sendes ut på Mjøsa under vandrestillingen "Dans på stien", lørdag 30. september.

Etterpå fulgte vi Julie inn i en fortelling om liljer og matpapir, kunstneriske prosesser og formørkede dager. Historien spant rundt tråder hentet fra egne erfaringer, mytiske fortellinger, religiøse tekster og visepop-sanger. Vi møtte bl.a. Nøkken ved tjernet, liljene på marken og Siri Nilsens tekstunivers.

Dans på stien 30. september

Denne kvelden ble det mulighet til å delta på en magisk vandring langs Mjøsa og frem til Utvandrer-museet, i Stanges vakre natur, og en unik forestilling basert på bevegelse og dans. Langs stien, i mørkets frembrudd og med stemningsfull belysning, fra post til post som alle er fylt med dans, musikk, installasjoner og poesi.

Dans på stien er et samarbeid mellom Stange kommune, PS:En Arena for Dans og Innlandet fylkeskommune. Forestillingen involverte dansemiljøer fra hele Innlandet, både profesjonelle, amatører, barn og voksne.

Det spøkte på Utvandrer museet! 31.oktober

Det ble en helt spesiell Halloween-feiring, egnet for både store og små, med Knask og knep i historiske hus. Her fikk vi lære mer om hvorfor vi feirer Halloween, på forteller-teater i Utvandre kirka, og de få som turte listet seg opp til gamle oldemor i det forlatte huset...

Ingvalson's Café solgte skrekk- pannekaker, og delte også ut Halloween- godteri til alle barn som deltok. Her var det noe for alle!

Boklansering: Nordmenn bygger i Amerika, 10.november

Allerede to dager etter ønsket Terje velkommen til lansering av Knut Djupedals nye bok om de antikvariske husene ved Utvandrer museet

Det startet med en spesialomvisning i friluftsmuseet ved forfatter og tidligere avdelingsdirektør ved museet, Knut Djupedal. Etterpå ble det boklansering og enkel bevertning i Skolestua (Leet Christopher skole)

Om boka:

«Det er åtte antikvariske bygninger ved museet. Alle er bygd av norske innvandrere i USA mellom 1856 og 1902. De er blitt demontert på forskjellige tidspunkt mellom 1954 og 2010, fraktet til Norge og gjenreist på museets friluftsområde i Ottestad. Når vi har tatt disse husene til Norge, er det for å formidle og øke kunnskapen om norsk utvandring og utvandrerne kulturelle utvikling i innvandringslandet, og deres

forhold til Norge og norsk kultur. Samlet sett utgjør husene en stor, permanent utstilling om den norske utvandringen til oversjøiske land, en arena for å formidle fortiden til samtiden. Samtidig er hvert hus i denne arenaen spesielt på sin egen måte. Sammen formidler de en svært viktig del av vår felles historie. Men hver for seg har de også noe å si om et nytt liv i et nytt land. Det er dette som er målet med denne boka: å fortelle husenes egne historier til leserne.»

Om forfatteren:

Knut Djupedal er tidligere direktør ved Anno Norsk utvandrer-museum. Han er født i Norge i 1948 og utvandret med familien til USA i 1955. Han hadde hele sin skolegang i

Amerika frem til universitetseksamen ved University of Akron, Ohio, før han kom tilbake til Norge i 1971. Siden da har han bodd og arbeidet i Norge. Djupedal har en Master of Arts i historie fra University of Oregon (1978) og en Magistergrad i folkløstikk fra Universitetet i Bergen (1985). Han har publisert artikler om historie og folkløstikk i Norge, USA, England og Canada, og var medforfatter av boka *Amerikabilder. Den norske vesterheimen 1860-1960* i 2008.

Ny utstilling kommer!

I forbindelse med 200-årsmarkeringen åpner vi en ny utstilling på Norsk utvandrer-museum. Utstillingen heter «Ukjent landskap» og vil åpne i juni 2025.

De ufortalte historiene. Med utstillingen skal vi belyse emner som det tidligere har vært stille rundt. Både fordi det ikke

tidligere har funnes kunnskap, men også fordi det har vært ubehagelig å snakke om. Det har utviklet seg flere myter rundt utvandringen til Amerika både i Norge og i USA:

Skisse utstillingsdesign

«The empty land». Var det virkelig det? Eller var det noen som hadde vært på disse landområdene før nordmenn fikk det nesten gratis eller for en overkommelig penge?

«I USA kunne du lykkes dersom du bare jobbet hardt.» Gjaldt dette for alle? Hvilken plass hadde nordmenn i det amerikanske rase-hierarkiet?

«Norge var et fattig land den gangen.» Var vi egentlig det? Og var det de fattige som reiste?

I brevene skrev man hjem om store gårder og gode avlinger. Hva med de man aldri hørte noe fra - hva skjedde med dem?

Den nye utstillinga – Ukjent landskap – er knyttet opp til innvandring til Norge. Utstillinga tar blant annet opp saken om at det var ulikt syn på jord blant nybyggere og urbefolkning – dette gjenspeiler behandlingen av urbefolkningen i både USA og Norge. Styret drøftet om dette skal være eget tema eller inngå som en del i alle arrangementene våre. Gjenstår å se.

Et annet tema i utstillinga er dannelsen av transatlantiske sfærer mellom Nord-Amerika og Norge; hvordan hjemvendte emigranter, korrespondanse og hjemsendte penger var med på å påvirke norske samfunn og hvordan norske bosetningsområder kom til å prege flerkulturelle samfunn i Amerika.

Dette og mye mer vil utstillingen inneholde. Utstillingen er fortsatt under utvikling og vi har et bredt spekter av samarbeidspartnere, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

Anno - samarbeid med Karlstad Universitet

Terje begynner på et samarbeidsprosjekt med Karlstad Universitet om minoritets- og majoritets-samfunn i Finnskogen. Han har tatt ansvar for å følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport i Anno museum ut fra sin interesse for urfolk og minoriteter. Han ønsker i første rekke å kartlegge hva som er gjort knyttet til urfolk og minoriteter ved de enkelte avdelingene innen Anno.

Temakvelder høsten 2023

I en fremmed by for 400 år siden, *8. november*

På denne temakvelden kom Kariin Sundsback fra Høgskolen i Innlandet og fortalte oss en litt ukjent del av norsk historie. Om kvinneutvandringen til Nederland og til Nord-Amerika. Vi fikk høre historier om husfruer, tjenestojenter, komdreiere, kriminelle og prostituerte som utvandret til Nederland. - Hvorfor de dro, hvem de var, og hvordan det egentlig gikk med dem. Mange endte i dyp fattigdom

Terje Hasle Joranger innledet temakvelden

Kariin Sundsback med norske Engel ca 1650 på skjermen

Denne temakvelden var vellykket. Det kom 35 som så og hørte på foredraget.

Der blev serveret

tidsriktig fiken og pærekake med is – etter oppskrift fra den første nordiske kokeboken fra 1616.

Innbakt pære med sirup og krem

Det ble også en liten bildeutstilling av Vermehrs og Geertruid Roghman kvinneskikkelser fra den aktuelle tiden.

(Se ellers mer fyldig omtale i utg. 3/23)

Petronelle og andre reiseskildringer, tirsdag 28. november

Temakvelden denne kvelden ble holdt i Aulaen på Domkirkeodden 28. november, og fikk navnet «**Farvel du moder Norge**».

Det var venneforeningens **Nancy Coleman** som hadde arbeidet med dette materialet, og som fortalte og ledet denne temakvelden.

Nancy Coleman på talerstolen

Karoline Amb (musiker, skuespiller) som Petronelle Nielsen. sang og spilte piano

Karoline Amb som Petronelle, intervjues av en nåtids journalist Marie Kløvstad Øie

TEMA-KVELDENE:

Billetter til temakveldene kan kjøpes på museets hjemmesider eller i døren.

Temakveld 8.februar 2024

Styret fortsetter med temamøter også neste år. Disse arrangementene er viktige oppspill til det store jubileumsåret i 2025.

Det første temamøte neste år blir den 8. februar og er om skogfinner som emigrerte til Amerika.

Birger Nesholen på Skogfinsk museum har fått Kongens fortjenestemedalje for sitt lange og solide arbeid for skogfinsk kultur - han kommer. Dessuten kommer Erik Lukashaugen - en skogfinne med utvandret slekt. Han synger egne sanger fra Finnskogen, men også Hans Børli og Vidar Sandbeck.

Det blir servert Hillo - en skogfinsk tyttebærdessert med vaniljesaus.

Øvrige temakvelder som planlegges er listet opp på Siste sia - side 32.

Saker som styret jobber med nå

Medlemssida nå på museets egen hjemmeside

Venneforeningens styre har vedtatt at hjemmesiden flyttes til *museets* hjemmeside. Inger-Maren har startet dette arbeidet og skal gjøre dette opplegget ferdig til jul.

Aktuelt stoff til vår hjemmeside blir i første rekke om Temakvelder og det som ellers skjer i venneforeningen.

<https://utvandremuseet.no/venneforening>

Slektsforskning

Slektsforskerhjelpen

Denne tjenesten har fått noe oppmerksomhet i bl.a. Stangeavisa. Det har derfor begynt å komme en del folk som vil ha hjelp. Vi er 2 stk til stede på disse kveldene.

Inger-Maren vil legge ut informasjon om slektsforskerhjelpen på museets hjemmeside.

Samarbeid med Slekt og data

Det har vært møter i *Slekt og Data, Hedmark* på museet hvor det har blitt drøftet om et samarbeide er interessant.

Slekt og data, Norge har søkt om penger for å ta over databasen *Norway Heritage* som inneholder passasjerlister og oversikter over emigrantskip.

Litt om 200 års jubileet for norsk utvandring

Nasjonal komité for 2025 jobber for arrangementer i forbindelse med 200års jubileet for den norske utvandringen i 1825.

Siste møte i komitéen fant sted på Bygdøy folkemuseum den 21. november. Bjørg-Karin er venneforeningens representant i komitéen og deltok på Teams. Hun jobber for å få komitéen til å støtte arbeidet med å lage et Spel som kan brukes i jubileumsåret.

Tora Aasland sosiolog og politiker er komitéleder og Terje Joranger er sekretær.

Aasland var begeistret for støtte på statsbudsjettet på 1,5 mill.kr. Det skal settes søkelys på migrasjon, både innvandring og utvandring. Jubileets tema MÅ tolkes i vår samtid og bestå av kulturmøter som kan gi en fredeligere verden. Vi trenger derfor større fokus på barn og unge, og vi har fått med oss Press – Redd Barnas Ungdomsorganisasjon i styret. Norges Ungdomslag er også blitt medlem.

Tove Wefald Pedersen, Norsk Folkemuseum snakket om barn og unge som målgruppe og hvordan lage gode opplegg for hele familien; gjøre sammen, gode samarbeidspartnere og gode fortellinger.

Kari Stumberg Omholt, nestleder i Landslaget for lokalhistorie, stilte spørsmålet; *hva kan historielagene bidra med?* Mange vet om hvem som reiste hvor, gjennom brev og lokalkunnskap om familier og gårder, hvem som har hatt besøk, vært på besøk, har kontakter.

Økonomi og søknader om økonomisk støtte til spel

Som før nevnt har Venneforeningen fått lovnad om støtte på 100.000 kr fra Sparebankstiftelsen. Styreleder sjekker vilkårene for denne svært positive tildelingen og regner med at vi får mer økonomisk støtte fra andre etter hvert. Gjøvik historielag og Lillehammer historielag er nå på banen. Det arbeides med søknader gjennom disse.

Det sendes kanskje en søknad gjennom Stange historielag.

Vurderer også muligheten for å skaffe sponsorer.

Økonomisk status – Vi har 37.000 kr på driftskontoen og 15.650 kr på Ola Aas sitt minnefond.

Opplevelsestur med Skibladner – status

Båtturen nedover Mjøsa blir muligens realisert. Det koster 105.000 kr å chartre Skibladner for én dag.

Vi har fått i gang dialog med de store historielagene. Det arbeides med å utarbeide søknader om støtte til kommunene. Søknader sammen med de lokale historielagene.

Søknadene må justeres og videreutvikles med mer aktuell vinkling, ref. bakgrunnsopplysninger for opplevelsesturen. Terje har kommet med gode innspill der han trekker fram at det må utvikles varig samarbeid over tid, at det blir resultater ut over 2025. Samarbeid med bibliotek og flyktningskontor i kommunene.

Vi arrangerer fellesmøte med historielagene på museet – onsdag 31. januar 2024, kl. 18:30. Det må utarbeides innhold og invitasjoner.

Årsmøtet blir gjennomført på museet onsdag 21. februar 2024, kl. 19-21.

Innkalling med styregodkjente årsmøtepapirer blir utsendt per epost til medlemmene onsdag 7. februar. Styret godkjenner årsmøtepapirene i styremøte onsdag 7. februar 2024.

- Årsberetning 2023
- Regnskap for 2023
- Budsjett for 2023
- Medlemskontingent for 2024
- Eventuelle forslag til Årsmøtet

Valgkomiteen fremmer sin innstilling til valg på Årsmøtet. Valgkomiteen består av Inger Johanne Kristoffersen, Odd Hemma og Einar Volla.

Juletreffet

Styret inviterer til juletreff på museet tirsdag 19. desember, kl 12-14.

Venneforeningen, museet og andre har lagt ned mye arbeid dette året. Vi følte at en hyggestund nå rett oppunder jul er vel fortjent. Det blir gløgg med lefse og sylte attåt. Tor Karseth står for det kunstneriske innslaget.

Ellers blir det litt om neste års spennende program, og litt historie knyttet til ei jul i Minnesota i 1854.

Hentet fra «Gammelt frå Stange og Romedal 1975»

Bearbeidet av Ola Syverinsen

Bakgrunnen for utvandringen

Av Ingrid Semmingsen

Ingrid Elisabeth Semmingsen ble født på Hamar 29. mars 1910. Ved FT 1910 bodde familien i Parkgata 26. I 1911 overtok foreldrene gården Søndre Nøttestad i Stange, - og her vokste hun opp. Faren Peter Thorvald Gaustad var gårdbruker, offiser og stortingspolitiker for høyre. Ingrid døde 30. mai 1995.

Ingrid Semmingsen ble Norges første kvinnelige historieprofessor da hun i 1963 ble utnevnt til professor i amerikansk historie ved Universitetet i Oslo. Hun var også den første kvinne som tok en doktorgrad i faget i Norge, og hun ble etter hvert anerkjent som Nordens fremste migrasjonsforsker.

Hun forfattet en rekke bøker og artikler om migrasjon, og hun fikk tidlig interesse for Utvandrer-museet. Hun ga mange av sine bøker og ikke minst mye av sitt manuskriptmateriale til museet. Som takk for dette, og med hennes tillatelse, fikk biblioteket navnet *Ingrid Semmingsens forskningsbibliotek*.

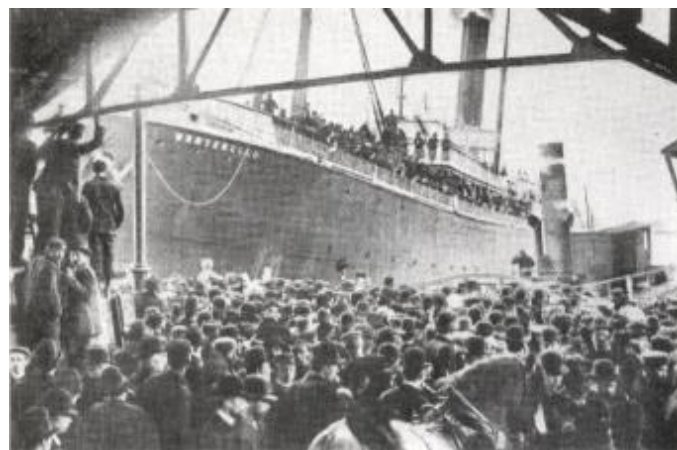
Denne artikkelen skrev hun til Årboka for Stange historielag i 1975. Vi har fått tillatelse til å gjengi artikkelen i vårt medlemsblad – Bildene er hentet fra *Veien mot vest* som hun skrev i 1950.

På en måte kan vi si at utvandringen fra Europa begynte i og med at Columbus oppdaget Amerika. Spaniere og portugisere drog til det som i dag kalles Latinamerika etter dem. De herjet og plyndret, la gamle kulturer i grus, undertvang mennesker og erobret land og territorier. I det syttende århundre kom engelskmenn og franskmenn og flere andre nasjoner med i kappløpet om å skaffe seg kolonier. De måtte vende seg lenger mot nord – til områder som hadde et barskere klima, og som var tynt befolket. De menneskene som bodde der var stort sett veidefolk. De trengte store områder for å livnære seg.

Særlig de koloniene som ble grunnlagt med utgangspunkt i England, ble annerledes enn de spanske og portugisiske. Kolonistene ryddet selv jord og ble bønder. De fordrev de opprinnelige innbyggerne fra kyststrøkene langs Atlanterhavskysten, men de greide ikke å undertvinge dem. Det skjedde først i det nittende århundre.

Det var disse koloniene som gjorde opprør for to hundre år siden – det første koloniopprør og den første frigjøring fra europeisk herredømme.

Det nittende århundre ble masseutvandringens tid. Mer enn 40 millioner mennesker forlot Europa for å reise til oversjøiske land i løpet av de hundre årene fra 1815 til 1915, og av dem drog mer enn tre fjerdedeler til De forente stater. De fleste ble der for godt, men fra slutten av århundret vendte også mange tilbake.

Emigranter med Montebello på kaia i Kristiania i 1903

I denne store bevegelsen tok nordmenn del i fullt monn. Amerikafarerne fra Norge var ikke noen stor prosent av det samlede antallet utvandrere, men de var mange sett i forhold til folkemengden her i landet. Når alt i alt åtte hundre tusen mennesker forlot oss i løpet av hundre år – 1830 til 1930 – betydde det at vi hadde en meget høy utvandringshyppighet. Frem til slutten av det 19. århundre var det bare Irland som var hardere rammet. Det er imidlertid den forskjell mellom Norge og Irland at hos oss fortsatte folkemengden å vokse også i masseutvandringstiden, mens den i Irland sank fra tiår til tiår. Vi kan også føye til at bortsett fra utvandringen, hadde Norge et lite overskudd i sitt folkeutbytte med andre land. Omkring 1900 bodde det f.eks. 50 000 svenskfødte i Norge.

Den norske utvandringen tilhører det som amerikanerne kaller den «gamle» utvandringen fra Vest- og Nord-Europa, og den svinger stort sett i takt med den. Det reiser seg en stor bølge i slutten av 1860-årene, en

enda større i 1880-årene og en noe mindre i det første tiåret av vårt århundre. Den siste bølgen var forholdsvis større i Norge enn i de fleste andre land – f.eks. langt større enn i Danmark og Sverige.

Den første gangen folk på Hedmarken hørte om Amerika, og da noen til og med tenkte på utvandring, var i 1818. Da løp et rykte over deler av det østafjelske Norge om at folk som ville reise dit, skulle få gratis overfart og jord og kyr ved fremkomsten. Ryktet hadde sin bakgrunn i at den norske regjering om våren dette året arbeidet med planer om å skaffe et fartøy som kunne frakte fire hundre tyske utvandrere over til Amerika. Tyskerne hadde året før seilt ut fra Amsterdam med Amerika som mål. I Nordsjøen møtte de dårlig vær, og strandet i Bergen. Der måtte de fleste av dem bli vinteren over og til dels sørges for av de norske myndigheter.

Men ryktet hadde også sammenheng med den urolige stemningen som hersket før bondeoppløpet i 1818 – det som Halvor Hoel var en av lederne for. Amtmannen i Hedemarkens amt mente at bondeaksjonens menn spredte rykter om gratis reise, jord og ku i den bevisste hensikt å skape opphisselse blant «den ringe allmue». Flere husmenn hadde forlatt sitt arbeid, skrev han, og hadde vendt seg til myndighetene for å få hjelp til å reise til Christiania og gå om bord i utvandringsskipet.

Det ble ingen Amerikaferd for folk det året, og det tok tid før utvandringen grep om seg i flatbygdene. Det betydde ikke uten videre at menneskene her var mindre bevegelige og mer rotfaste enn andre steder i landet. Dels betydde det at de i den tidlige

utvandringstiden i 1840-årene hadde andre reisemål. De dro innover mot hovedstaden, kom i håndverkslære eller i en krambu. Men det betydde også at noen som kunne vært mottakelige for «utvandringsfeberen» ikke så noen mulighet for å bryte opp fordi de ikke hadde økonomiske midler til å sette reisen i verk.

Ellis Island, New York i 1907

Andre småfolk hadde en viss fremgang i bygdene. Når matrikuleringsprotokollene fra Hedmarken i midten av 1860-årene viste at det fantes 1.596 selvstendige småbruk – bruk som hadde mindre enn en daler i skyld – mens det bare hadde vært 376 slike små bruk i 1820, må det bety at en del mennesker hadde greid å kjøpe jord og eiendom, selv om den ikke var stor.

Det er et faktum at utvandringen fra Norge først grep om seg i fjell-, dal- og fjordbygder, og at hele familier brøt opp fra tradisjonsbundne småsamfunn som var mindre berørt av de krefter som begynte å endre og omforme det norske samfunn nettopp fra 1840-årene av, enn f.eks. flatbygdene. Det kan kanskje forklares med at de mer enn noen andre følte presset fra den sterke folketilveksten mot de karrige ressursene i sine bygder, og at billig, fruktbar jord var noe som øvde særskilt tiltrekning på dem. Og samtidig hadde de midler til å sette reisen i

verk. De var eiendomsmenn som hadde noe å selge. De hadde økonomisk evne til å ruste seg ut med mat og klær til den lange reisen.

Skuronn på prærien, Nord-Dakota, tidlig 1900-tallet

Bøndene på flatbygdene hadde foreløpig gode tider. Arbeidskraften var billig. Det kostet ikke så mye å få hjelp til å rydde jord, og litt bedre redskap og litt bedre dyrkningsmetoder gav overskudd av korn til salg. Hedmarkingene brakte selv sitt korn til Grundset-marten og langt oppover Østerdalen, ja like til Røros. Arbeidsfolk – det vil først og fremst si husmennene – fikk liten del i denne fremgangen. Det er saktens grunn til å tro at også de hadde et noe trygvere utkomme omkring midten av århundret enn de hadde hatt ved begynnelsen, særlig de som kunne et håndverk, men alt i alt var avstanden mellom bonde og husmann vokst i løpet av femti år. Gjennom tilslutning til Thranebevegelsen viste både husmenn, småbrukere og kanskje noen av de yngre bondesønnene uten gard at de kunne bli grepet av kraften i nye slagord og f.eks. kreve alminnelig stemmerett, bedre kontraktsforhold og lettere adgang til jord.

Det ser ut til at nederlaget for Thranes bevegelse utløste den første utvandringen fra en del flatbygder og økte den i andre, der noen enkelte var reist før. Den første utvandringen vi vet om fra Hedmarksbygdene, var

Lars Holo fra Ringsaker. Han må ha kjent den aller første som reiste fra Ringebu, Johans Nordbu, eller Johan Nordbø som han også kalles. Nordbu hadde bodd på Holo i noen år. Når Lars Holo simpelthen ble kalt Lars Hedmarken av sine landsmenn i Amerika, viser det at han til å begynne med var en enslig representant for bygdene på østsiden av Mjøsa. Men flere kom etter ham i 1840- og 1850-årene. Utvandringen grep om seg i Ringsaker før den kom til de andre Hedmarksbygdene.

Omkring 1850 var det en viss interesse for Amerika på Hedmarken. Hamar Stiftstidende ga spalteplass til en rekke innlegg, og det ble gitt ut et par reisebeskrivelser forfattet av folk som enten på eget initiativ og bekostning hadde reist og sett seg om i det fremmede landet, eller som var sendt ut av andre for å skaffe førstehånds opplysninger. Interessen retter seg særlig mot det vesle norske nybygget i Texas. Dit dro noen få hedmarkinger i begynnelsen av 1850-årene. En av de ledende nordmennene i Texas hette Jens Ringnæs. Han kom fra Løten. I slutten av 1860-årene fikk hedmarkingene i Texas forsterkninger. I 1868 reiste briggen «Atlanta» direkte til Galveston med 114 utvandrere om bord. Nesten alle var fra Mjøsbygdene, og 75 av dem hadde slekt eller kjente de skulle reise til. Fire år etter kom enda et stort følge av hedmarkinger.

Likevel ble det Midtvesten og ikke Texas som ble hovedmålet også for utvandrerne fra Hedmark, da bevegelsen fikk store dimensjoner fra annen halvdel av 1860-årene. Grunnlaget var lagt i 1850-årene. Noen kontakter var sluttet, og vi kan kanskje tro at en del på denne tiden fikk reisepenger eller billetter fra Amerika.

Norsk utvandrerfamilie ca 1905 i Kragnes township, Clay County, Minnesota

I hvert fall reiste omkring 15.000 hedmarkinger til Amerika i løpet av femti år fra 1866 til 1915. Samtidig foregikk det en betydelig utflytting til andre steder innen landet, slik at folkemengden i fogderiet gikk tilbake fra folketelling til folketelling. Det bodde 40.500 mennesker i Hedmarksbygdene i 1865. I 1890 var tallet sunket til 38.000. Flukten fra landsbygda, og det som Inge Krokann har kalt «det store hamskiftet» i bondesamfunnet, var i full gang.

Hvorfor gikk det slik, og hvorfor skjøt denne utviklingen fart fra midten av 1860-årene? Det skyldes ikke bare at kontakten var opprettet med Amerika. Det skyltes også forhold i bygdene selv. 1860-årene var vanskelige år. De bragte tilbakeslag etter en høykonjunktur der mange hadde vært lett-sindige både med hva de lånte selv og hva de skrev på for andre. Det kom mange år med dårlige avlinger. Samtidig sank kornprisene på verdensmarkedet, og fordi samferdselsmidlene var blitt bedre – noen jernbaner og flere veier var anlagt – begynte det utenlandske kornet å true hedmarkingene på deres gamle markeder.

Nå ble «større sparsommelighet» dagens løsen, og folk skjønte at det var nødvendig å ha «en bedre orden med utnyttelse av kreditt», skrev amtmannen i 1870.

Men amtmannen så ikke bare innskrenkninger og sparing. Han så også at den jevne utvikling som hadde foregått over lang tid med bedre redskap som gjorde bedre arbeid med jord, med grøfting, med et rasjonelt omløp mellom korn, poteter og eng, med bedre fôring av færre kyr i fjøset, hadde brakt resultater i form av større avlinger og flere fold med mindre arbeidshjelp. Bortsettelse av husmannsplasser var i avtagende, noterte han. Samtidig kunne han fortelle at finere møbler, klær og skotøy, det ble for det meste kjøpt i byene.

Hovedgata i Bode, Iowa, med en rekke norske forretninger

Alle disse forskjellige utviklingslinjene – den nøkterne livsstilen sammen med de bykjøpene som fremdeles foregikk, den nye redskapen som også var kjøpt, kanskje helst på Aadals Bruk, gjorde det vanskelig for arbeidsfolk og håndverkere. Bonden behøvde færre arbeidsfolk til det faste arbeidet. Det ble ikke bygget så mange store våningshus som i den foregående tiden. Både

tømmermann, smed, møbelsnekker, skomaker og skredder fikk færre oppgaver og mindre å gjøre. Det var ennå langt igjen til den tid da folk flest begynte å gå «åt kræmera» for å kjøpe alt både av mat, klær og utstyr, men utviklingen mot kjøpehushold, mot erstatning av håndverksvarer med fabrikkvarer og med det vi i dag kaller rasjonalisering, var begynt.

I det lange løp betydde det at bonden måtte tenke på hvor mange arbeidsfolk han trengte på garden – om han f.eks. kunne spare utgifter til lønninger ved å investere kapital til innkjøp av maskiner. Mange fant tydeligvis ut at de burde gjøre det. Antallet av slå- og meiemaskiner steg fra 80 maskiner i 1875 til 1.409 maskiner i 1900, og man regnet at en mann, en eller to hester og en slåmaskin gjorde samme arbeid som åtte arbeidskarer med ljaen. En hesterive med en mann og en hest utrettet «omtrent så meget som 20-25 mennesker ved håndarbeid», mente landbruksdirektør Smitt i 1896.

Bonden kunne også begynne å spekulere på om det var lønnsomt å betale sine arbeidsfolk med naturalier – med å la dem bruke en del av den jord som tilhørte garden, slik husmannsvesenet innebar. Når han fikk de nye maskinene, var det kanskje mer hensiktsmessig å legge husmannsplassen til den øvrige jorda på garden og la maskinen gå over en lengre sammenhengende strekning.

Samtidig var husmannsvesenet under stadig debatt – i avisene, og fra midten av 1880-årene også i lokale foreninger som først ble kalt husmannsforeninger, men som senere

fikk navnet arbeiderforeninger. En aktiv misnøye med selve husmannssystemet kom til orde i disse foreningene, og denne misnøyen kunne føre til at det ble færre yngre folk som ønsket å ta over en ledig husmannsplass. De flyttet ut, til byer, industristeder og til Amerika. I hvert fall er det en kjennsgjerning at antallet av husmenn gikk ned fra folketelling til folketelling og at husmennenes gjennomsnittsalder ble stadig høyere.

Farm fra ca 1900 i nærheten av Decorah, Iowa

Vi vet foreløpig lite om hvordan utvandringen fra Hedmarksbygdene fordelte seg på familier og enkeltpersoner, på yrker og sosialgrupper. En undersøkelse fra Ringsaker viser at husmannssønner og -døtre reiste i stort antall, men også at bøndene og selveierne og deres barn var representert. På dette feltet finnes det oppgaver å løse, både for slektshistorikere og for lokalhistorikere. Og noe av kildematerialet har de kanskje hjemme hos seg selv i form av Amerikabrev og Amerikafotografier og i gamle mennesker som ennå minnes noe fra den tiden da Amerika-febereren raste.

Jul i Minnesota 1854

Denne artikkelen er en utskrift av en gammel avisartikkel fra Minnesota. Artikkelen ble gjenfunnet hos en norsk-amerikansk minnesotafamilie i 1977. Den ble trykt i boka *Jul i Sunnfjord i 1977*.

Kari og Halvor Myhre fra Ringelia i Land og Ingebjørg og Nils Sebu fra Skrautval, kom vaaren 1853 til Wisconsin og bodde et aars tid hos slektninger som var kommet dit noen aar tidligere. Vaaren 1854 tok de sig land i det nyaapnede territoriet Minnesota. De var de første som bosatte sig i Cedar Valley. En datter av Halvor Myhre ble siden gift med en sønn av Nils Sebu. Gamle Kari Myhre har fortalt barnebarnet sitt, Mildred Sebu, meget om den første tiden i Amerika. Her bringer vi noe av det hun fortalte om julen i Minnesota i 1854.

Vinteren med snø var kommet for godt. Kyr, sauer, griser og høner var komne i hus, og rotkjellaren vel overdekke og tetta baade mot frost og to- eller firebeinte tjuvar.

I den vesle tømmerhytta, halwegs inngraven i bakken, vart det lungt og varmt. Dei to unge kjerringane, Kari og Ingebjørg, hadde førebudt seg saa godt dei kunne til aa ta mot vinteren.

Aatte aar gamle Emily, dotter til Ingebjørg. Vogga og saag til smaaungane, Nils og Ole, som var omlag aars gamle naa. Mennene, - Nils Sebu og Halvor Myhre, var paa skogsarbeid i ein tømmerleir mange mil borte. Det galdt aa tene mest mogeleg saa dei kunne skaffe seg alt dei saa saart trengde i nybygget.

Desse to huslydane var vortne kjende og gode vener paa seilturen over havet. Saman hadde dei saa med uksevogner dragi fraa Wisconsin over Mississippi til eit dalføre i Minnesota, der elv og aasar minte saa mykje om heimlandet og heimbygdene. Daa dei var dei første settlarane i denne dalen, vart dei snart samde om aa slaa seg ned ved siden av kvarandre og greie seg med ei lita tømmerhytte saman første aaret. Det vart baade tryggare og trivelegare med selskap paa denne maaten. Men trongt og tarveleg var det nok. Hytta var berre 12x14 fot. Kvar huslyd hadde sin halvpart til plass for seng, kiste og andre eigneluter. Midt paa langveggen ved eldstaden og framfor den, sams bord og krakkar.

Nils og Ingeborg Sebu – utvandret fra Nord Aurdal til Cedar Valley i MN.

Kjerringane mjølka og stelte krøtera, ysta og osta og kinna smør og underviste Emily. Ho maatte lære bøner og salmar og hadde lekser i dei bøkene dei hadde med fra Norge. Alle lengta til jul, daa mennene var ventande heim.

Og jula nærma seg. Dei la planer og førebudde seg paa alle vis. Kari laga ekstra god ost, fanga kaniner og fuglar i snare som ho ribba. Ha karda og spann ull, medan Ingebjørg, som var beste skreddaren, laga pelskanta vottarv og luer, batt sokkar og sydde kledesplass av det vesle dei hadde raadt seg til med tøy. Emily pugga julesalmar og andre vers. Over alt dei gjorde, la draumane og ventinga ein daam av høgtid.

Sprakande «Hemlock» paa peisen fylte rommet med ange som minte om norsk brisk.

«Kanskje dei kjem tidlegare enn dei har lova?» kunne det stundom bli sagt. «Vi faar vone dei naa har med brev heimanfraa». «Berre dei ikkje gløymer traadsneller – korleis skulle eg daa faa i hop den nye skjorta hans Nils?» sa Ingebjørg. «Det vori naa verre om dei ikkje hadde med kaffe», meinte Kari. «Naa lengtar eg saa hjarteleg etter ein god kaffekopp». Slik gjekk praten i hytta, der dei sat og gledde seg til at karane skulle koma.

I skogesleiren dreiv Halvor og Nils hardare enn før. Det trengdes mange dollars til aa handle inn for. «Sjaa her kva eg har laga aat smaajenta di!» sa Halvor ein kveld og synte fram ei fint utskoren dokke, samansett av fleire deler. «Nei denne va daa reint make-laust fin!» sa Nils. «Eg lyt nok hugse paa aa faa tak i fint tøy, saa Ingebjørg kan faa sydd klær paa den fine dama». «Vi lyt naa først og fremst hugse fint mjøl, sukker, salt, traad, fyrstikker og kaffe – god norsk kaffe», meinte Halvor. «Sanneleg blir det bra lass aat uksane vaare». Dei stunda like hardt paa jula dei, som kvinnfolka i hytta.

Kvinnfolka dreiv med julestria. Siste resten av sukkeret gikk med til julekake og fattigmann. Siste rugmjølpunda baka dei brød av. Fisk skulle dei vatna ut. Dei hadde taki mykje grov regnbogaure like før isen la seg og sprengsalta den til julemat. Ei av hønene tok dei livet av til sjølve julemiddagen.

Cedar Valley Lutheran Church.

To dagar føre jul var alt fraaseggjort til aa ta mot karane og jula. Gaaver til alle var gøymt i kistene, bord og krakkar kvitskura, og kvit sang dekkja det svarte jordgolvet. I sengene var det skifta inn ny halm, jamvel eit juletre stod ferdig ute i snøhaugen. Dette skulle Nils ta inn, setja fot paa og pynte, medan Halvor hogg og bar inn juleveden.

Veslejuleaftan gikk sola ned over snøtyngd og rimkledd skog. Det vart nok rettleig norsk julever. Naa kan dei koma naar som helst. Emily var borti døra rett som det var, gløtta ut og lydde. Ho ville saa gjerne vera den første som saag eller høyrde dei kom nedetter dalen. Kari var tidleg i

fjøset og trakterte dyra. Kyr og sauer fekk kornband attaat finaste høyet og grisene fekk kålrot og mjølk med villeple til dessert. Ho godprata med dyra og klappa dei alle, og dei gnudde seg kjælent inn til henne.

Inne i hytta hoppa og spratt smaagutane i voggene sine medan Ingebjørg rørde i frukt-suppa, snudde sauribba i panna og laga fin risengrynsgraut. Innimellom sulla og song dei alle julesangar. Med eitt skreik Emily borte ved døra: «Mor, naa syntes eg det skreik Gee og Haw!». Dei styrde uksane til høggre eller vinstre med desse orda. Ingebjørg og Kari sprang ut, glodde og lydde, men alt var stilt. «Det var nok berre noko eg inbilte meg», sa Emily skamfull. Men mora trøysta henne. «Aa, dei kjem nok snart naa, skal du sjaa. Du høyrde nok vardøgeret deira».

Men klokka vart eitt – to. Naar veggklokka slo tre ville kyrkjeklokkene heime i Norge ringe jula inn. Nils og Halvor burde vera her naa. Baae kjerringane fekk ein vond agg i seg. Veggklokka slo tre. Dei saag fælne paa

kvarandre, men Kari tok seg trassig saman, treiv ein tung trestamp i neven og gikk ut. Bortmed veggen stod ein stog, tom jernkjel, og med stampen slo ho paa kjelen saa det ljoma. Kling-klang ut over heile den folketomme dalen. Emily fata ned fraa veggen ei sauebjølle og ringla attaat med den. Slik vart den første norske jule i dette settlementet ring inn.

Bordet vart dekke paa med kvit duk og det finaste dei hadde av dekketøy. Dei sette seg til bords, knepte hendene og las sine bordbøner, men det vart nok berre tome ord, for alle tankane krinsa om karane som ikkje kom.

Juletreet i den norske kirka i Cedar Valley i 2016.

Det vart kveld. Juletreet skulle vori paa plass og juleveden inne. Ingen hugsa paa noko slikt lenger. Dei fekk seg ikkje til aa synge julesalmane eingong. Smaagutane merka snart at ikkje alt var som det skulle, vart vrang og ampre, gret og skreik for

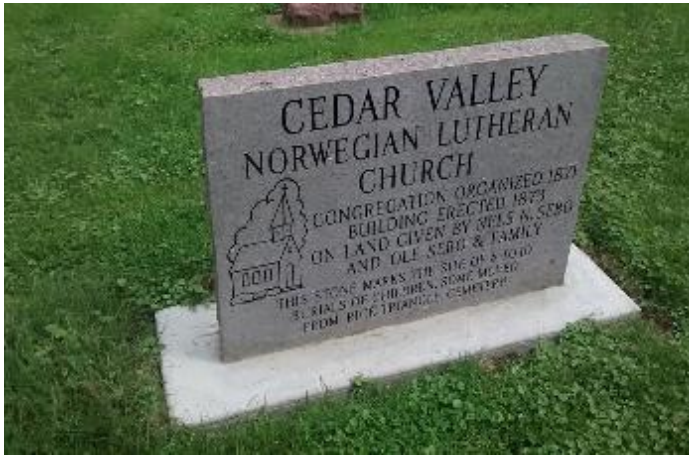
ingen ting. Vesle Emily gret seg gjennom Fadervaaret, medan Ingebjørg og Kari sat stive og tagale mest heile kvelden. «Dei maa naa vel koma. Vi faar legge paa peisen og setja lys i glaset. Det er daa maanelyst saa dei kan umogeleg tulle seg paa villstraa», sa Kari. Gjennom heile den lange julenatta med jorda sovande i kvit og stille fred sat kvinnene og vakte, vogga ungane og tenkte paa Maria og Jesubarnet iblant, medan taarene draup.

Juledagen var det same framifraa fine juleveret. I dag maa dei koma. Vi faar laga til hønsesteika. Fruktsuppa og risengrynsgrauten er ferdig. Dei treng nok eit durabelt matmaal naar dei naa kjem. Og daa skal Nils ta fram Bibelen og lesa juleevangeliet og alle bli glade. Dei kvikna til att og tok fatt paa morgonstellet. Men det vart middag – kvelden kom, og med den uhygga og angsten. Det kan ha hendt ei ulykke, - sjukdom eller indianarar har taki paa dei. Kanskje frys dei forderva, eller dei er alt døde.

Ei ny vakenatt. Ungane gret. Dyra rauta og var ugreie. Skal vi kanskje sitja her inne-stengde i heile vinter uten aa faa greie paa noko eller faa sendt bod? Og Norge er saa uendeleg langt borte.

Dagen etter rauk det opp med vinterstorm. Det snøa og bles og dreiv til den vesle hytta mest vart gøymd. Kvinnfolka var heilt utslitne av strevet mad aa stelle dyra og faa inn saa mykje ved at dei ikkje skulle fryse ihel. Dei ropa til Gud om hjelp.

Slik gjekk sju dagar og nætter. Etter snøstormen fylgde bitande kjøld. Dei laut pakke alle ullplagg og saueskinn kring ungane som gret avdi dei fraus. Skulle slutt bli at alle fraus i hel?

Nils Sebu døde i Cedar Valley i 1885. Han og sønnen Ole Nils Sebu f. 1859 ga grunne-real til kirka som ble bygd i 1873.

Bratt reiste Emily seg i senga og ropte: «Mor! Naa høyrer eg Gee og Haw att!». «Stakkar, naa drøymmer ho nok», tenkte Ingebjørg, gik bort og pakka klæda kring henne. «Jau mor! Naa er eg heilt sikker paa at eg høyrde det ropte Gee og Haw!».

«Hjelpe meg, naa talar ho i ørska! Kari-Kari! Naa trur eg jenta mi døyr fraa oss!» ropte Ingebjørg heilt fraa seg. Kari kom og tok baae inn til seg for aa hugge dei, men gjennom graaten og jammeren høyrde ho noko langt borte. Det var eit rop. Litt etter høyrde ho enda tydelegare rop og hurjing, og naa mykje nærare. Ho stivna til. «Det er indianarar», kviskra ho. «Indianarar?» kviskra Ingebjørg att og bleikna. «Ja - og dei er sikkert mange. Det var krigsropet deira vi høyrde, og naa er dei ute for aa drepa alle kvite». Stenge døra var det lita hjelp i, og aa skyte med den einaste børsa dei hadde ville vera galskap. «Høyr kor fælt dei skrik!».

Alle tre klemde seg inn til kvarandre, gøynde ansikta i hendene – og Kari ropte ut: «Aa, Herre Gud frels oss!».

Døra flaug opp og kulden fossa inn, men dei saag ikkje opp. «Gledeleg jul!» vart det sagt

på norsk. Ja, naa samlar nok Gud oss alle hjaa seg, tenkte Kari. «Gledeleg jul!» vart det sagt ein gong til – Daa spratt vesle Emily opp og ropte: «Far, far».

Det var Nils og Halvor som stod i døra. Kvinnene kunne korkje røre seg eller seie noko paa ei god stund, saa karane vart reint redde. Endeleg kom dei daa saa mykje til seg sjølv baae partane, at dei kunne ta til aa forklare seg. Det kom daa fram at kvinnfolka hadde misrekna seg stygt. Dei hadde ingen kalender og hadde taki jula ei veke for tidleg. «Mor! – eg sa at eg høyrde Gee og Haw», sa Emily da alt var klaarlagt. «Ja. Gud skje lov for det», sa Ingebjørg.

Dette var den første jula dei feira i Cedar Valley, og bestemor Myhre sa og at denne var den beste.

Cedar Valley Township ble oppkalt etter de hvite sedertreene i dalen til Floodwood River i St. Louis County, Minnesota

Hentet fra Hjemmet nr 10, 5. mars 1925

Bearbejdet av Ola Syverinsen

«Den norske utvandring til Amerika. - Utvandringens historie fra Leiv Eriksson til vore dager.»

En artikkel i Hjemmet i 1925 i forbindelse med at det er 100 år siden den første organiserte utvandringen til Amerika i 1825. Artikkelen er redigert av E. Amundsen.

Aaret 1825 er et merkeaar i den norske utvandringens historie. I dette aaret begynner nemlig den mere regulære norske utvandring til Amerika.

Siden den tid har utvandrerstrømmen fra Norge til Amerika vekslet i omfang, men den har paagaet uten avbrytelse til denne dag. Der har flytt en stadig menneskeflod over havet i løpet av hundreaaret 1825-1925, og naar floden nu minsker noget, skyldes det utelukkende kunstige skranker, som er sat op fra de amerikanske myndigheters side. Det første egentlige norske utvandrerfartøi fra Norge – den lille slup

«Restauration» - seilte ut fra Stavanger 4. juli 1825. Hundreaaret for denne begivenhet vil bli feiret over hele det norske Amerika med en storstilet fællesfest i Minneapolis i de første dager av juni. Hundraarsjubilæet blant vore utvandrede landsmænd i Vesterheimen samler ogsaa stor interesse i moderlandet og festlighetene vil faa stor tilslutning ogsaa herfra.

Den tidligste utvandring

Nordmændene er det første folk i Europa, som vovet sig ut paa ukjendte stier over havet, det første som maalbevisst gjorde

opdagelsesfærder ut paa det aapne verdenshav. Av de optegnelser som er samlet fra forskjellig hold, fremgaar det, at nordmændene vedlikeholdt forbindelsen med Nord-Amerika allerede i det 9. aarhundrede.

Leiv Erikssons statue i Boston fra 1887

Efter Leiv Erikssons reise til Vinland var der flere som drog over havet. Den siste Vinland-ekspedition nævnes i 1347. Første 300 aar senere kan man med sikkerhet paavise nogen ny norsk utvandring til Amerika. Man har nu, takket være den kjendte nordamerikanske historiker, bibliotekar Torstein Jahr i Washington, faat helt paalidelige opplysninger om en ikke ubetydelig norsk utvandring til Amerika fra Holland i begynnelsen av det 17. aarhundrede. Der er skaffet frem en liste paa omtrent 60 norske,

som i tiden 1620 og utover nedsatte sig i Ny Amsterdam – det nuværende New York.

Det var norske sjøfolk tjenestegjørende i den store hollandske handelsmarine. De hadde tildels hollændisert sine navne, men deres nationalitet er allikevel ikke tvil underkastet. Disse norske sjøfolk var med paa at grunnlegge Ny Nederland og deltok i krigen mot landets oprindelige besiddere indianerne. Der findes navne som Hans Hansen fra Bergen, Claes Carstensen fra Sande i Jarlsberg, John Nagel, Bernt Jansen o. fl.

Den mest kjendte av disse norsk-hollandske utvandrene var Rollof Jansen, som med sin hustru Anecke Jans kom til Ny Amsterdam 1630 fra den norske by Marstrand (Marstrand i Bohuslen, som den gang var norsk omraade). De kom med et hollandsk skib «de Eendracht». Om bord paa samme skib var flere andre norske, deriblandt Jacob Goyversen fra Flekkerø. Rollof Jansen kjøpte 62 acres land paa Manhattan, som i vore dager dækkes av skyskraperkvartalene fra Warren til Canal-streets og fra Broadway til Hudsonfloden – New Yorks travleste forretningsstrøk og det kostbareste grundareal i verden.

Rollof Jansen døde faa aar senere og enken fortsatte med at drive jordbruket. Hun giftet seg senere med den i Ny Amsterdams historie saa kjendte og indflydelsesrike prest Eberhardus Bogardius. Han var den første prest i kolonien. Aneke Jans er saaledes den første norske prestekone i Amerika, likesom hendes mor Trine Jonsdatter, som kom over noget senere, var den første jordmor i Ny Nederland og sandsynligvis den første norske kvinne i praksis i Amerika.

Aneke Jans Bogardius døde 1663. Hun hadde ti år i forveien erhvervet eiendomsret til landet i eget navn. I 1665 erobret englænderne Ny Nederland og i 1671 overdrog Aneke Jans' etterkommere hendes landstykke til den daværende guvernør over provinsen New York, og siden 1705 har Trinitykirken disponert landet.

Kirken har nu i over 200 år nydt godt av de vældige indtægter, som tomtene har

Kart fra 1674 over Nedre Manhattan – dette er ti år etter at Ny Amsterdam ble erobret av engelske Duke of York. Byen fikk navnet New York.

Anecke Jans Bogardius' slekt er meget stor, og mange berømte amerikanske familier er knyttet til den ved giftermål. Nær sagt alle de gamle ætter i New York, New Jersey og Delaware, som setter sin ære i at tilhøre «the original knickerboekers», kan utlede sin herkomst fra den første jordmor i Ny Nederland, Trine Jonsdatter fra den lille norske fiskerby Marstrand.

For ikke mange maaneder siden er det i New York indledet en sensationel proces om eiendomsretten til Manhattanhalvøen – nordmanden Rollof Jansens gamle akerland. Det er etterkommere av Rollof Jansen og Aneke Jans, som har anlagt saken mot den nuværende eier av grundarealet – den stenrike Trinitykirke på Broadway. Det omprosederte land er løselig anslaaet til en værdi av 250 millioner dollars.

git. Kirken er Amerikas rikeste, og alle anstrengelser for at faa den flyttet fra sin nuværende plass mellom New Yorks skyskraperne, er strandet paa presteskabet.

Trinitykirken på Manhattan

Presternes motstandssikre rygrad er netop den omskrevne Rollof Jansenske eiendom. Det er ca. 300 etterkommere av Rollof Jansen og hans hustru, som har reist kravet om at Trinitykirken skal gi slip paa eiendommen, som tilhørte deres stamfædre.

Norske settlere i 1885 på Great Plains

De støtter seg til den kjendsgjerning, at en av Aneke Jans Bogardius' sønner hadde motsat sig overdragelsen av eiendommen til den engelske guvernør i 1671.

Under utgravninger for en ny skyskraper, som bygges paa hjørnet av Broadway og Frontstreet, har man nylig bragt for dagen levninger av det ældste offentlige byggeforetagende i New York, nemlig en kanal, som det daværende Ny Amsterdam lot grave. Den gamle kanals bygmester var nordmanden Johan Jansen Skibmoe. En av dennes døtre blev gift med Hendriek Cuyler og er stammor til slekten Cuyler, Cruger, Astor, Livingstone, Due og Rhinlander. Hendes ætling i 9. led oberst Cruger Cuyler var til stede ved utgravningene, som ved et merkelig trøf blev disse ledet av en nordmand, kaptein Platon.

Ogsaa mellom 1700 og 1800 kjender man til utvandring fra Norge til Amerika. Det er væsentlig sjøfolk, men ogsaa en del

tilhængere av brødremenigheten – hernhutterne, som dannet kolonier i Amerika i det 19. aarhundrede.

Siste del av denne artikkelen om «Utvandringen i det 19. aarhundrede.» er utelatt her. Mye av det handler om Cleng Peerson og hans liv og virke i USA. Dette er stoff som vi har hatt med i en tidligere artikkel i bladet.

Kjøp Anno årskort
Besøk våre museer så mange ganger du vill

→

ANNO
ÅRSKORT

Ett kort,
29 MUSEER!

ANNO

Ryktene løp i forveien: Nå kan man sikre seg ettertraktet jord i Minnesota

Av Dag Henriksbø

Etter hvert som folketallet steg i Amerika og den beste jorda i de østlige områdene var opptatt, ble gradvis nye områder vestover åpnet for bosetting og nydyrking.

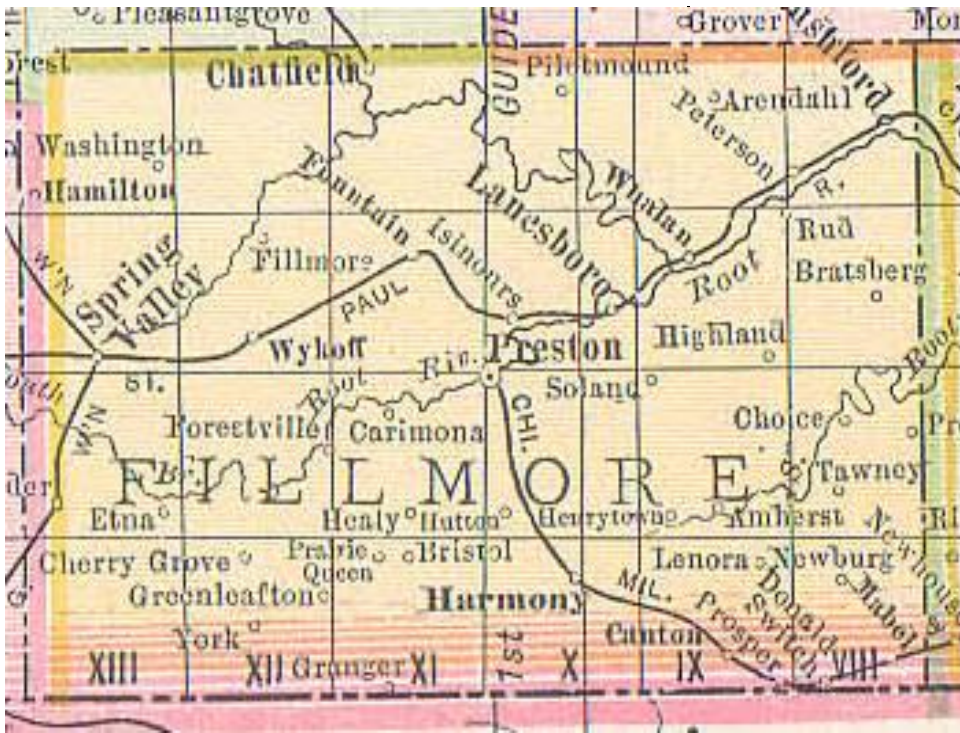
Minnesota ble territorium i 1849 og formelt åpnet for bosetting i 1851. Men det betød ikke at alle formelle hindringer var ute av verden. Oppmålingen av landet kom ikke i gang før i 1853, og fram til august 1854 kunne bosetterne bare gjøre krav på land uten å få denne retten bekreftet. Først i 1855 ble stykker av landet lagt ut for salg i henhold til forkjøpsloven av 1841. Det betyr at mange bosettere, også norske, rykket inn i et område før det formelt var klarert som nybyggerland. Men ryktene løp i forveien, og jakten på all den ettertraktede jorden førte til at immigrantene ikke var til å stoppe – de ville være tidlig ute og sikre seg sin bit av det store og lovende jordbrukslandet.

Den norske innvandringen i Minnesota begynte i den sørøstlige delen av staten i 1851, i Fillmore County som ble opprettet 5.3.1853 og navngitt til ære for USAs president Millard Fillmore (1850-53).

Nordmennene utgjorde en betydelig andel av den eksplosive innvandringen de kommende årene og flere norske settlementer ble grunnlagt i Fillmore County.

Innvandringen foregikk delvis fra Illinois og dels fra Wisconsin. Noen kom over land med vogner forbi McGregor, Iowa, andre kom over Mississippi-elven ved La Crosse og atter andre kom med dampbåt til Winona, som den gang var Fillmore Countys nærmeste markedsplass. For å sende og motta post dro man den første tiden til Decorah, Iowa skjønt det var det 20-30 miles! Pionerens viktigste næringskilder var hvete, bygg og havre. Det norske innslaget i Fillmore County er fortsatt til stede. I 2000 hadde countiet 21122 innbyggere, hvorav 39,9% var av norsk herkomst. Fillmore County er også i dag et landbrukssamfunn. Nedenfor vil jeg presentere de ”norske” poststedene Newburg, Peterson, Arendahl og Bratsberg.

Kart over Fillmore County 1903. Arendahl, Peterson og Bratsberg ligger i nordøst på kartet, Newburg i sørøst.

Newburg

Den første norske innvandreren til Newburg var Lars Tollefson (1805-1869) fra Nes i Hallingdal. Han dro 1851 til Minnesota for å finne land til bosetting for sin familie og fant i det sørøstlige hjørnet i Fillmore County et litt kupert område med små lunder med tømmer og jord godt tilpasset for dyrking av korn, rotfrukter og til beite. Han vendte så tilbake til Wisconsin hvor familien hadde tatt midlertidig opphold. Året etter slo familien seg ned som nybyggere som de første norske i området som senere fikk navnet Newburg. Etter ankomsten fikk de sønnen Lewis den 6. juli 1852, som ble det første norske barnet født i Minnesota.

Sommeren 1853 ankom syv andre norske familier fra La Salle County, Illinois, under ledelse av Hans Valder. Hans Valder ble født 18. oktober 1813 på gården Vælde i Skjold herred, Ryfylke. Under skolegangen

i Tysvær hørte han mye om den tidligere utvandringen fra Stavanger til Amerika. Den 1. juli 1837 gikk den 23 år gamle Hans med sin kone Bertha (1816-1844) om bord i Stavanger på briggen *Enigheden* med kurs for Amerika. *Enigheden* var eid av Stavangerrederiet O. Helliesen & Comp.. Kaptein var Jens Pedersen og styrmann Hans Friis fra Farsund.

Etter ankomsten i New York den 14. september dro ekteparet til Lenswee County, Michigan. Våren 1838 gikk ferden videre til La Salle County, Illinois, hvor de slo seg ned som farmere.

Foto av Hans Valder

Hans og Bertha ble 1840 tilsluttet baptiskirken og i 1844 ble Hans Valder ordinert som den første norske predikanten i kirkesamfunnet. I de kommende årene fordelte han sin tid på jordbruk og forkynnelse. I 1848 ble Norwegian Baptist Church of La Salle County opprettet med Hans Valder som pastor. Det var den første norske baptistkirke på amerikansk jord. Etter fire år ble den norske kirken absorbert av en engelsktalende baptistkirke i nærheten. Hans Valder flyttet til Minnesota i 1853.

Kona Bertha hadde gått bort i 1844 og Hans Valder giftet seg senere med Betsey Ager Valder (1824-1861) og deretter med Ellen Olsen Valder (1832-1919). Hans Valder var medlem av Minnesota's state legislature i 1871-72 og døde 28. januar 1901 i Newburg.

Landsbyen Newburg 1918.

Ved ankomsten til Newburg 1853 bygde Hans Valder en liten tømmerhytte som gav familien midlertidig husly. Han satte også opp et tilbygg til hytta der han solgte dagligvarer. Kort tid etter ankom Hans Arneson som bygde en smie som var den første innenfor en avstand på femten miles.

Valder gav stedet navnet Newburg og den 19. juli 1855 ble Newburg post office opprettet med Hans Valder som postmester. Postkontoret ble nedlagt 30. juni 1902 og post ble deretter sendt med landpostrute (RFD) fra Mabel post office.

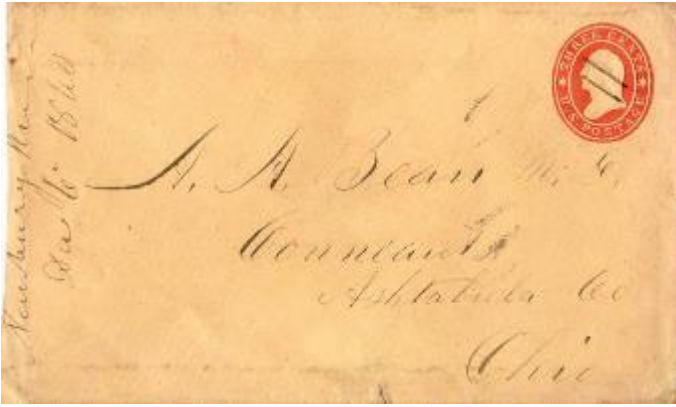
Postkontoret fikk følgende livsløp:

Postkontor	Opprettet	Nedlagt	Post fra
Newburg	19.07.1855	1859 - 1862	Newburgh
Newburgh	1859 - 1862	30.11.1895	Newburg
Newburg	01.12.1895	30.06.1902	Mabel (RFD)

18. desember 1855 ble landsbyen Newburg grunnlagt med bymessig oppdeling av grunnen. Valder oppførte et stort tømmerhus som lokaliserte den første landhandelen i landsbyen. Bygningen ble også brukt til vertshus, men i 1858 bygde han et mer bekvemmelig innkvarteringssted og kalte det Newburg House. Landsbyen fikk også kirke og

skole. 11. mai 1858 ble det holdt møte på skolen der det ble vedtatt å opprette Newburg Township.

Landsbyen Newburg mistet etter hvert sin betydning til den nærliggende landsbyen Mabel. Newburg Township hadde i 2000 en befolkning på 444.

Helpostbrev avstemplet 6/12-1860 med manuscript postmark. Porto for brev ($\leq \frac{1}{2}$ oz) innenlands (OH) var 3 cents.

Peterson

15 åringen Peder Petersen utvandret 5. mai 1843 til Amerika sammen med sin søster og hennes mann. Han var født 21. juli 1828 i Veggeli, Rollag i Buskerud. De reiste fra Drammen med Brig Hercules, eid av Farsundsrederiet P. C. Ohlsen. Kaptein var E. M. Overvien fra Farsund. Etter ankomsten i New York 6. juli dro de videre til Illinois. I Amerika endret Peder navnet sitt til Peter Peterson. I 1848 flyttet Peter til Primrose, Dane County, Wisconsin og tok arbeid som skogsarbeider. Den 5. januar 1853 giftet han seg i Leroy Township, Boone County, Illinois med Cornelia (Gunhild) Aslaksdatter Teigen, født 01.10.1824 på Notodden. Peter og Cornelia dro juli 1853 til Fillmore County og etablerte seg i Rushford Township som farmere. De fikk barna George, Andrew, Mary, Annie og Adeline.

Selv om Peter viet mye av sin tid til arbeidet på farmen var han den viktigste drivkraften i det framvoksende lokalsamfunnet. Det ble oppkalt etter han med navnet Peterson. Det ble raskt behov for en postforbindelse og Peterson post office ble opprettet 22.10.1855 med den norske innvandreren

Knud Peterson som postmester. Postkontoret var lokalisert i butikken til Knud Peterson. Det fikk følgende livsløp:

Opprettet	Postmester	Nedlagt	Post fra
22.10.1855	Knud Peterson	22.07.1858	
12.01.1859		30.05.1860	
23.12.1861		29.04.1862	Windom
21.12.1870	Even A. Hjelle		

Postkontoret er fortsatt i drift med postnummer 55962.

Brev avstemplet 22/1-1894 med CDS (postmaster postmark) og annullert med to blekkstreker. I stempelet er inngravert navnet til postmesteren, landhandler Sven Christian Thompson, som var postmester 15/9-1890 - 14/7-1895.

Thompson ble født 1856 i Wisconsin av norske innvandrereforeldre, Sven og Anna Torbjørnson fra Jelsa, Rogaland. Postmester postmarks oppsto som følge av at

postmesteren ved små postkontorer på denne tiden selv måtte anskaffe kontorets stempler og hadde adgang til å utforme disse. Porto for brev ($\leq 1oz$) innenlands (MN) var 2 cents.

Foto av Peter Peterson i 1862

I 1856 utnevnte guvernøren i Minnesota **Peter Peterson** til Immigration officer for 14th District of Minnesota og i 1861-62 var han valgt inn i Minnesota State Legislature. Han fikk også flere andre offentlige verv.

Peter Peterson supplerte etternavnet sitt med Haslerud i 1863, etter navnet på gården han kom fra i Norge. Trolig skjedde det i forbindelse med et besøk til hjemstedet i Norge dette året.

I 1867 ble landsbyen Peterson grunnlagt, med bymessig oppdeling av grunnen, etter initiativ fra Peter Peterson Haslerud. Han bidro også sterkt til at

Chicago, Milwaukee, St. Paul and Pacific Railroad året etter la jernbanelinjen gjennom Rushford Township med stasjon i Peterson. Haslerud donerte 15 dekar jord til jernbaneselskapet og bidro sammen med andre borgere med \$ 800 til bygging av stasjon og depot.

Jernbanen utløste byutvikling og Peterson ble et blomstrende landlig produksjonssenter som leverte varer, blant annet hvete, til statlige og regionale markeder. Flere gods- og passasjertog stoppet på stasjonen daglig fram til jernbanen ble nedlagt i 1965. I 1870-80 årene ble det etablert smie, to landhandlerier, jernvarehandel, apotek, kornmølle, telegraf, kirke, skole, hotell og bar. Senere kom det avis, bank, telefon, møbelforretning, sagbruk, restaurant, klesbutikk, vognbutikk, maskinbutikk, kjøttmarkedet, salmaker, meieri og frisør. Peterson fikk status som landsby 20. april 1909.

Jernbaneovergang i Peterson 1926

Peterson 1920

Peter Peterson Haslerud var farmer fram til han døde av tuberkulose 23. september 1880. Han er gravlagt i Arendahl Cemetery. Kona Cornelia døde 15. april 1892.

Befolkningen var 266 i 1910 og holdt seg på dette nivået fram til 2000. Ved folketellingen i 2010 var imidlertid innbyggertallet sunket til 199.

Postkort avstemplet 23/12-1908 med 4-bar, type A. Porto for postkort innenlands (MN) var 1 cent

Den tidligere jernbanestasjonen er etter 1965 flyttet noen kvartaler og ble i 1974 tatt i bruk som museum og turistsenter der besøkende kan utforske områdets fortid gjennom historiske minner, fotografier og gjenstander.

Andre del av denne artikkelen kommer i neste utgave: Brev hjemmefra 1/24

Siste sia - Venneforeningen og Museet

Aktiviteter 2024

Slektsverksted på Statsarkivet i Hamar

Tirsdager kl. 11-17 i perioden 9.januar – 23.april

Venneforeningens Slektsforskerkvelder på museet

Tredje onsdag i hver måned (følger skoleåret) på Museet, kl. 18-20

Første møte etter nyttår: 17. januar. Alle er velkommen - Det er minst én hjelper til stede fra venneforeningen.

Neste styremøte: Onsdag 7. februar 2024, kl. 11:00 – 14:00

Temamøter 2024:

6. februar	Skogfinner i Amerika
Uke 11	Åsta Hansteen i Amerika
22.mai	Ingrid Semmingsen fra Stange –Fagseminar på dagtid og temakveld på Søndre Gaustad og Ringnes
4. juli	Kirsten Flagstad i Amerika m/konsert
14-15. september	...De første som dro fra Innlandet
16. oktober	De Zee Ploeg
20.november	Ukjent landskap - den nye utstillingen.

